

DANSK OG TYSK BLANDT TOSPROGEDE GYMNASIEELEVER I DEN DANSK-TYSKE GRÆNSEREGION

Af Lene Lykke Christensen (Aarhus Universitet)

Indledning

Jeg vil i denne artikel præsentere nogle resultater fra en undersøgelse af den sproglige situation for en gruppe tosprogede unge i den dansk-tyske grænseregion, og i den forbindelse redegøre for nogle metodiske aspekter af arbejdet med undersøgelsens datamateriale.

Undersøgelsen, der danner grundlag for min specialeopgave (Christensen 1997), er en af flere delundersøgelser under Projekt Bilingualisme i Grænseregionen ("BiG"). Projektet blev gennemført under ledelse af lektor Anne Nesser, med Mikala Jørgensen og undertegnede som øvrige deltagere¹.

Formålet med projektet er at undersøge sprogbrug hos og den sproglige situation for tosprogede unge fra det danske mindretal i Sydslesvig og fra det tyske mindretal i Nordslesvig (Sønderjylland), og det blev derfor valgt at foretage dataindsamlingen blandt elever på de to mindretals respektive gymnasier, Duborg-Skolen i Flensborg, og Deutsches Gymnasium für Nordschleswig i Aabenraa. Der blev dels indsamlet et talesprogsmateriale i form af båndoptagede gruppesamtaler, i alt ca. 4 timer fra hvert af de to gymnasier, dels foretaget en spørgeskemaundersøgelse med ca. 100 deltagere på hvert af gymnasierne. For en nærmere beskrivelse af projektet se f.eks. Nesser (1994) eller Nesser et al. (1994).

Mikala Jørgensen har arbejdet med talesprogs materialet fra Duborg-Skolen, især med fokus på kodeskift (se Jørgensen 1994, 1995a og 1995b), mens en specialestuderende ved Institut for Lingvistik, Jakob Ladefoged, i øjeblikket er ved at færdiggøre sin specialeopgave, der omhandler talesprogs materialet fra Deutsches Gymnasium. Mit materiale har primært været

¹ I planlægningen af projektet og ved indsamlingen af data modtog vi megen og værdifuld hjælp fra Karen Margrethe Pedersen fra Institut for Grænseregionsforskning, fra daværende rektor på Deutsches Gymnasium Hans Jürgen Nissen, fra rektor Erik Jensen på Duborg-Skolen og fra lærerne på begge skoler.

de i alt 199 spørgeskemaer, 103 fra Duborg-Skolen (som herefter forkortes DBS), og 96 fra Deutsches Gymnasium.

Spørgeskemaundersøgelsen

Hensigten med spørgeskemaundersøgelsen var at fremskaffe så megen potentielt relevant information som muligt om informanternes sproglige situation og baggrund, og det otte sider lange skema (der blev udformet med udgangspunkt i et skema fra Boyd 1985) indeholder derfor spørgsmål om følgende forhold: informanternes egen flersprogethed og udbredelsen af flersprogethed i deres nærmeste miljø; informanternes geografiske baggrund, og deres forældres geografiske og sproglige baggrund; informanternes og deres eventuelle søskendes placering i mindretallets skolesystem; informanternes sprogvalg med en række personer i deres nærmeste miljø; informanternes egen vurdering af deres sprogbrug mht. kodeskift; informanternes kontakt til nabolandet nord hhv. syd for grænsen og evt. medlemskab af mindretallets foreninger, samt medievaner på mindretalssproget; informanternes fremtidsplaner mht. studier/arbejde, fremtidig bopæl og sprog- og skolevalg for deres børn; og endelig informanternes egen vurdering af deres beherskelse af dansk og tysk.

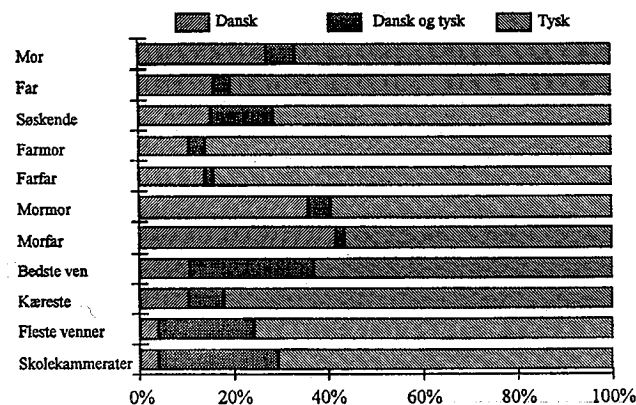
Datamaterialet fra DBS har dannet grundlag for en undersøgelse af selvrapporteret brug af kodeskift (Christensen 1995), og for en præliminær undersøgelse af DBS-informanternes sprogvalg og førstesprog (Christensen 1994). Min specialeopgave (Christensen 1997) omhandler begge informantgrupper, og indeholder dermed to helt parallelle undersøgelser, hvor der primært fokuseres på informanternes sprogvalg og på deres førstesprog, som det fremgår af deres spørgeskemabesvarelser. De resultater der præsenteres nedenfor, er hentet fra undersøgelsen af DBS-gruppen, der omfatter i alt 103 informanter.

Sprogvalg

Informanterne bliver i skemaet spurgt om deres sprogvalg med en række personer i deres nærmeste miljø: informantens *mor, far, søskende, mormor, morfar, farmor, farfar, bedste ven, kæreste, fleste venner* og *skolekammerater (i frikvartererne)*. Spørgsmålene er formuleret "Hvilket sprog/hvilken dialekt taler du mest med din ...?", og har for DBS-informanternes vedkommende svaralternativerne *dansk, højtysk, plattysk* og *frisisk*. Figur 1 sammenfatter besvarelserne på disse spørgsmål, idet der dog kun skelnes mellem dansk og tysk.

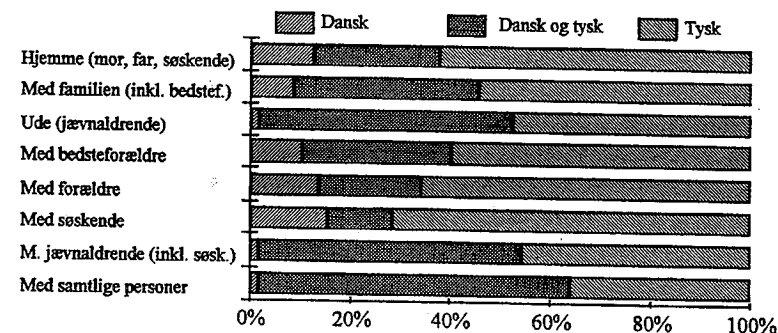
Det fremgår at en stor andel af informanterne taler mest tysk med hver af de forskellige personer, mellem 56,7% (med morfædrene) og 85,9% (med farmødrene), og at dansk tales af tilsvarende få med de aktuelle personer. Dette resultat er ikke uventet, da det skønnes at en stor del af det danske mindretal mest taler tysk i hverdagen (se fx Kühl 1994:59).

Der er en interessant forskel mellem hvor mange der taler dansk eller både dansk og tysk med hhv. den mødre og den fædre siden af familien. Der tales mere dansk med mødre end med fædre, og ved sprogvalget med bedsteforældrene er der en meget markant forskel mellem morforældrene, som er de personer der tales *mest* dansk med overhovedet, og farforældrene der er dem der tales *mindst* dansk med. Et andet interessant forhold er at der ved alle spørgsmålene er en større eller mindre andel af informanterne som ikke har nøjedes med at afkrydse det ene af sprogene, som der bliver lagt op til i spørgsmålenes formulering. Nogle af spørgsmålene omhandler flere personer (søskende, fleste venner og skolekammerater), hvor informanten måske mest taler dansk med nogle af personerne og tysk med andre, men også ved alle enkeltpersonerne er der informanter, der har svaret både dansk og tysk, mest udpræget ved spørgsmålet om sprogvalg med deres bedste ven, hvor hele 26,2% har svaret begge sprog. Disse resultater tyder på at informanternes sproglige situation er for kompleks til at blive opsummeret i et enten-eller, og det er nok rimeligt at antage at flere informanter ville have svaret både dansk og tysk hvis de ikke var blevet bedt om kun at sætte ét kryds. M.a.o. er der formodentlig flere informanter der bruger begge sprog med de forskellige personer, end det fremgår af figur 1.

Figur 1: Hvilket sprog taler DBS-informanterne mest med deres ...

Der er altså mange af informanterne som taler mest tysk med hver af de pågældende personer. Det er imidlertid ikke givet at det er *de samme* informanter der taler dansk hhv. tysk med alle de forskellige personer, og da det ikke mindst er interessant hvor mange af informanterne der har *nogen* de taler mindretalssproget dansk med, er der i figur 2 præsenteret resultatet af en anden analyse af de samme data. Den enkelte informants besvarelser på de aktuelle spørgsmål er her sammenfattet i forskellige grupperinger, nogle foretaget efter et hjemme/ude-parameter, andre efter et aldersparameter (disse grupperinger er ikke direkte sammenlignelige indbyrdes, da de indeholder meget forskellige antal personer, og de skal derfor primært ses som forskellige udsnit af informanternes miljø). Endelig er alle den enkelte informants besvarelser samlet under *Med samtlige personer*.

Figur 2: Hvilke sprog taler DBS-informanterne mest ...

Da ikke alle informanter taler samme sprog med deres forældre og søskende, er der lidt flere informanter som taler dansk eller begge sprog i hjemmet, end det kunne læses ud af figur 1: knap 38%. Når bedsteforældrene inddrages, viser det sig at 45,6% har et eller flere familiedemedlemmer de taler dansk eller begge sprog med. Ved grupperingen *Ude*, som sammenfatter bedste ven, kæreste, fleste venner og skolekammerater, er der 52,4% som har en eller flere de taler dansk eller begge sprog med.

Der er en vis forskel i resultatet mellem sprog talt med bedsteforældre, med forældre og med søskende, således at flest taler mest dansk eller begge sprog med bedsteforældrene (40,2%), færre med forældrene (34%) og færrest med søskende (28,6%). Men som nævnt er

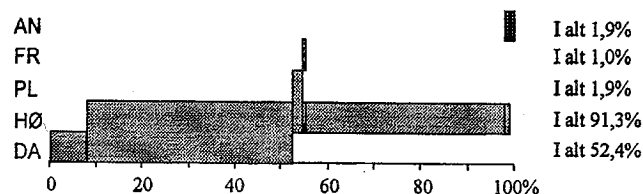
grupperne ikke direkte sammenlignelige, og når andre jævnaldrende end søskende medregnes, som i grupperingen *jævnaldrende (inkl. søskende)*, ændrer billedet sig idet der i den gruppering er hele 54,3% som har en eller flere de taler dansk med.

Betragter man alle den enkelte informants svar under et, viser det sig at selvom informanterne med hver af de enkelte personer (som det fremgår af figur 1) for størstedelens vedkommende taler mest tysk, er der alligevel 64% af informanterne som taler dansk med nogen i det der her defineres som deres nærmeste miljø. Og som allerede nævnt kan det meget vel tænkes at endnu flere ville have svaret begge sprog ved (nogle af) personerne hvis spørgsmålene havde været formuleret anderledes.

Førstesprog

Et andet centralt tema i undersøgelsen er informanternes førstesprog, defineret som det eller de sprog informanten kunne tale inden han/hun begyndte i børnehave/skole. Det anslås at de fleste børn i mindretallet har tysk som førstesprog og først lærer dansk som andetsprog i mindretallets børnehaver (se f.eks. Pedersen 1991:24), og det er naturligvis interessant at se i hvilket omfang det også gælder for disse gymnasieelever.

Informanterne blev i spørgeskemaet spurgt a) "Hvad var det første sprog/den første dialekt du lærte at tale som barn (hvis du lærte at tale to sprog/dialekter samtidig, så sæt kryds ved begge)", med svaralternativerne *dansk / højtysk / plattysk / frisisk / andet*, og b) "Lærte du at tale andre sprog/dialekter inden du begyndte i børnehave/skole? Nej / ja -> hvilke?". Besvarelsenerne på de to spørgsmål er sammenfattet i figur 3. (Figuren har lodret de fem aktuelle svarmuligheder: DA=dansk, HØ=højtysk, PL=plattysk, FR=frisisk og AN=andet, og blokkene repræsenterer lodret konstellationer af de involverede sprog, og vandret denne konstellations procentvis repræsentation i informantgruppen, der som nævnt omfatter 103 informanter).

Figur 3. Hvilke(t) sprog lærte DBS-informanterne at tale inden børnehave/skole?

Som det fremgår af figur 3, angiver nogle få informanter (7,8%) at de var ensprogede dansktalende indtil de startede i børnehave/skole, lidt færre end halvdelen (46,6%) har talt højtysk, heraf nogle enkelte dertil plattysk, frisisk eller *andet*, mens næsten lige så mange (44,7%) angiver at have talt både dansk og højtysk og altså har været tosprogede inden de startede i børnehave/skole. Der er m.a.o. hele 52,4% af informanterne som angiver at have lært dansk tidligt. Disse *sprog talt før børnehave/skole* vil i det følgende blive benævnt *førstesprog*, også når informanten angiver at have lært at tale begge sprog, idet det ikke på grundlag af denne undersøgelses data er rimeligt at skelne mellem simultan og successiv tilegnelse af sprogene.

Hvis man nøjes med at betragte forholdet mellem dansk og tysk, kan resultatet fra figur 3 sammenfattes til at 7,8% af de 103 informanter har dansk som førstesprog, 44,7% har både dansk og tysk som førstesprog, og 46,6% har tysk som førstesprog. Dertil kommer en enkelt procent der hverken har dansk eller tysk, men et andet sprog som førstesprog.

Der er altså flere informanter end man skulle forvente som angiver at have lært dansk inden børnehave/skole, og der er derfor grund til at analysere disse resultater nærmere.

Selvrapporteringsproblemet

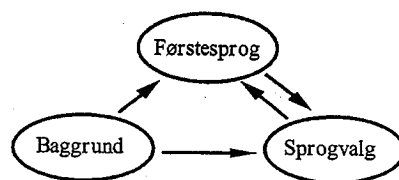
Ved spørgeskemadata som dem der danner grundlag for denne undersøgelse, må man i arbejdet med materialet tage højde for at data er *selvrapporterede*. Man kan ikke regne med at informanternes besvarelser er i fuldstændig overensstemmelse med en objektivt observerbar virkelighed. Der kan for det første være spørgsmål som informanter ikke kan besvare præcist fordi de omhandler forhold informanten ikke er bevidst om (fx visse aspekter af vedkommendes sprogbrug) eller ikke kan huske eller ikke har kendskab til (det kunne fx være hvilke sprog vedkommende kunne tale som 3-årig). For det andet er der det forhold at informanter mere eller mindre ubevidst kan dreje deres besvarelser i retning af (eller evt. væk fra) en opfattet norm, typisk sådan at de er tilbøjelige til at give de svar de selv opfatter som mest "rigtige". Sprogvalgs- og førstesprogsresultaterne ovenfor kunne fx være påvirket i retning af "mere dansk", hvis informanterne opfattede det som rigtigst at tale dansk, og at have lært det hjemme. Endelig er der den mulighed at informanter bevidst giver fejlagtige oplysninger, fx fordi de ikke tager undersøgelsen alvorligt, ikke ønsker at besvare spørgsmålene e.l.

En af de måder man kan håndtere dette problem på, er ved at sammenligne med andre typer data, f.eks. observeret adfærd, tilgængelig statistik e.l. En anden er at man kan

undersøge om informanternes besvarelser er konsistente, dvs. om der er sammenhæng mellem informanternes besvarelser af forskellige spørgsmål. Man kan opbygge sit spørgeskema så et eller flere spørgsmål gentages i forskellige sammenhænge (se fx Dorian 1981:179-181) og i analysen af materialet kontrollere om den enkelte informants besvarelser er konsistente. Der er ikke sådanne fælder i denne undersøgelses spørgeskema, men der er spørgsmål om en række forhold som kan forventes at være en vis indholdsmæssig sammenhæng imellem. Der er i undersøgelsen blevet lagt vægt på analysen af disse eventuelle sammenhænge, dels for at kontrollere om den enkelte informants besvarelser er indholdsmæssigt konsistente, dels for om muligt at afdække årsagssammenhænge, og endelig fordi undersøgelsens data har en kvalitativ dimension som ikke kan dækkes med isolerede kvantitative analyser.

Sammenhænge i undersøgelsens resultater

De temaer og sammenhænge der bliver fokuseret på i undersøgelsen, er illustreret i figur 4. Ud over beskrivelser af sprogvalg og førstesprog, som der er præsenteret eksempler på ovenfor, er der beskrivelser af andre forhold som kan sammenfattes i kategorien *baggrund*. Det drejer sig for det første om en beskrivelse af *informanternes geografiske baggrund*, der bl.a. viser at knap 5% er tilflyttere fra Danmark, og knap 6% fra det øvrige Tyskland. For det andet *forældrenes geografiske baggrund* - knap 30% af informanterne har en forælder der er tilflyttet fra Danmark, 34% en forælder fra det øvrige Tyskland - og *forældrenes sproglige baggrund*; ca. halvdelen af mødrene og ca. 1/3 af fædrene har talt dansk eller både dansk og tysk som børn. For det tredje informanternes og deres eventuelle *søskendes placering i forhold til mindretallets skolesystem*; alle informanterne og ca. 95% af deres evt. søskendegrupper har gået/går i dansk børnehave/skole. Endelig viser beskrivelser af *udbredelsen af tosprogethed* blandt informanternes nærmeste fx at godt 70% af deres mødre og godt 60% af deres fædre kan tale dansk, og at der i 20% af forældreparrene ikke er nogen af parterne som taler dansk.

Figur 4. Temaer og sammenhænge i undersøgelsens resultater

Sådanne baggrundsoplysninger er det nødvendigt at inddrage i beskrivelsen af informantgruppen som helhed, så det så præcist som muligt er defineret hvad det er for en gruppe der undersøges. Selvom informanterne er elever på det danske mindretals gymnasium, er det ikke givet at de er repræsentative for grundskoleelever på danske mindretalsskoler eller for mindretalsmedlemmer generelt.

Endvidere er disse baggrundsoplysninger relevant baggrundsinformation i forhold til beskrivelserne af førstesprog og sprogvalg. Fx vil en informant der er tilflytter fra Danmark eller det øvrige Tyskland, have tilegnet sig sit/sine førstesprog under andre omstændigheder end informanter der er født og opvokset i Sydslesvig, og den enkelte informants sprogvalg med forskellige personer i hans/hendes nærmeste miljø vil naturligvis bl.a. afhænge af hvilke sprog informanten og dennes samtalepartner kan tale. En dimension i beskrivelsen af informanternes førstesprog er derfor forholdet mellem førstesprog og baggrund og mellem førstesprog og sprogvalg med familien. Nogle centrale resultater af analyser af disse sammenhænge er sammenfattet i figur 5, hvor informantgruppen er opdelt i tre undergrupper, en med dansk som førstesprog, en med begge sprog som førstesprog og en med tysk som førstesprog.

8 informanter har førstesprog DANSK:

- 50% er selv fra Danmark
- 87,5% har en forælder fra Danmark
- 100% har en forælder med dansk- eller dansk-tysk-sproget baggrund
- 100% taler dansk, eller dansk og tysk, med en eller flere i familien

46 informanter har førstesprog DANSK og TYSK:

- 2,2% er selv fra Danmark
- 47,8% har en forælder fra Danmark
- 87% har en forælder med dansk- eller dansk-tysk-sproget baggrund
- 73,9% taler dansk, eller dansk og tysk, med en eller flere i familien

48 informanter har førstesprog TYSK:

- 0% er selv fra Danmark
- 2,1% har en forælder fra Danmark
- 27,1% har en forælder med dansk- eller dansk-tysk-sproget baggrund
- 6,3% taler dansk, eller dansk og tysk, med en eller flere i familien

Figur 5. Førstesprog vs. baggrund og sprogvalg m. familien

Det fremgår af figur 5 at der er markante forskelle på de tre undergrupper mht. informanternes og forældres geografiske baggrund, forældres sproglige baggrund, og sprogvalg med familien (inkl. bedsteforældre), således at informanter med dansk førstesprog har en meget høj repræsentation af "danske" baggrundselementer, og alle taler dansk med en eller flere i familien, mens omvendt kun ganske få informanter med tysk som førstesprog har danske elementer i deres baggrund, eller taler dansk med nogen i familien. Gruppen af informanter med begge sprog som førstesprog placerer sig et sted midt imellem.

Tilsvarende er der i undersøgelsen blevet foretaget analyser af sammenhængen mellem sprogvalg, og førstesprog og baggrund. Med udgangspunkt i *sprogvalg med samtlige* fra figur 2 er informantgruppen blevet opdelt i tre undergrupper, en der mest taler dansk med samtlige, en der taler både dansk og tysk med samtlige (enten dansk med nogle og tysk med andre, eller både dansk og tysk med en eller flere personer), og en der taler mest tysk med samtlige. I figur 6 er der opsummeret nogle resultater fra sammenligninger af disse tre undergrupper mht. førstesprog og geografisk baggrund for informanterne selv, og for deres forældre.

• To informanter taler mest DANSK med samtlige • førstesprog er for den ene dansk, for den anden både dansk og tysk • begge er selv tilflyttere fra Danmark • begge forældrepar er tilflyttere fra Danmark 64 informanter taler både DANSK og TYSK med de pågældende   • førstesprog: 10,9% dansk, 62,5% dansk og tysk, 25% tysk (1,6% ubesvaret) • 4,7% er selv tilflyttere fra Danmark • 43,8% har mindst en forælder der er tilflyttet fra Danmark 37 informanter taler mest TYSK med samtlige   • førstesprog: 8,1% dansk og tysk, 91,9% tysk • ingen er selv tilflyttere fra Danmark • ingen forældre er tilflyttet fra Danmark

Figur 6. *Sprogvalg vs. førstesprog og baggrund*

Også her er der tydelig forskel på de tre undergrupper, den (meget lille) gruppe der taler mest dansk med samtlige, er udpræget dansk mht. førstesprog og baggrund; den gruppe der taler begge sprog, har for de flestes vedkommende begge sprog som førstesprog og en betydelig del har en forælder fra Danmark, mens den gruppe der taler mest tysk med samtlige, ikke har danske forældre og for mere end 90%'s vedkommende har tysk som førstesprog.

Afslutning

De gymnasieelever fra det danske mindretal der har deltaget i vores spørgeskemaundersøgelse, har mht. sprogvalg og førstesprog vist sig mere "danske" end det på forhånd var ventet. Godt halvdelen af dem angiver at have lært dansk inden de begyndte i børnehave/skole, og omkring 2/3 af dem har personer i deres nærmeste miljø som de taler dansk eller både dansk og tysk med. Da dette ikke er det typiske billede for medlemmer af det danske mindretal, og da der er tale om selvrapporterede data, er en række forhold i informanternes baggrund blevet beskrevet, og forskellige dele af datamaterialet er blevet sammenstillet på individ- og gruppeniveau, dels for at undersøge om den enkelte informants besvarelser er konsistente, dels for at afdække mulige årsagssammenhænge mellem forskellige forhold i informanternes situation. Der har vist sig generelt i informanternes besvarelser at være en sammenhæng mellem baggrund, førstesprog og sprogvalg som sandsynliggør at disse gymnasieelever faktisk på nogle punkter er anderledes end mindretallets børn og unge generelt, og som samtidig empirisk bekræfter årsagssammenhænge der for så vidt er ret indlysende, fx at forældrenes sproglige baggrund har stor betydning for hvilke(t) sprog de vælger at tale med deres børn, og hvilke(t) sprog disse børn følgelig får som førstesprog. Undersøgelsens resultater kan på den baggrund anses for pålidelige, og fremtidige undersøgelser kan måske danne et sammenligningsgrundlag, der vil vise om denne specifikke gruppe gymnasieelever er repræsentative for danske mindretalsgymnasieelever generelt, og evt. isolere nogle af de faktorer som gør denne undersøgelses informanter specielle i forhold til mindretallets unge generelt.

Litteratur

- Boyd, Sally. 1985. *Language Survival: A study of language contact, language shift and language choice in Sweden*. Göteborg: University of Gothenburg, Department of Linguistics.
- Christensen, Lene Lykke. 1994. Tosprogethed og sprogbrug blandt gymnasieelever på Duborg-Skolen. Projekt "Bilingualisme i Grænseregionen" - BiG. Kotsinas, U.-B. & J. Helgander (red.). *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium MINS 40*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk:172-181.
- Christensen, Lene Lykke. 1995. Holdninger til tosprogedes sprogbrug og sprogkontaktfænomener. Togeby, O. et al. (red.) *Språk - om sproget i brug. Sprogvidenskabelige Arbejdsrapporter fra Aarhus Universitet 2*, 1995:114-147.

- Christensen, Lene Lykke. 1997. "Jeg taler til personer på det sprog vedkommende er bedst til" – Om førstesprog og sprogvalg blandt to grupper tosprogede gymnasieelever i den dansk-tyske grænseregion. Specialeopgave, Inst. for Lingvistik, AU. Ikke publiceret.
- Dorian, Nancy. 1981. *Language Death. The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Jørgensen, Mikala. 1994. Kode-skifte blandt unge tosprogede i den dansk-tyske grænseregion. Kotsinas, U.-B. & J. Helgander (red.). *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium MINS 40*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk:182-190.
- Jørgensen, Mikala. 1995a. "Ich meine ich finde das sowieso gut at man her i Sydslesvig kan tale dansk og tysk" Kode-skift - en teoretisk diskussion og en empirisk analyse. Specialeopgave, Inst. for Lingvistik, AU. Ikke publiceret.
- Jørgensen, Mikala. 1995b. *Når to sprog mødes ... - om kodeskift og låneord*. Emneopgave, Inst. for Lingvistik, AU. Ikke publiceret.
- Kühl, Jürgen. 1994. Dansk identitet i Sydslesvig. *National identitet. Fem foredrag om dansk og tysk identitetsfølelse i grænselandet*. Aabenraa: Inst. for Grænseregionsforskning:50-67.
- Nesser, Anne, L.L. Christensen & M. Jørgensen. 1994. Bilingualism in the Danish-German Border Region (BiG). *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, Vol. 15: 4, 1994:345-346.
- Nesser, Anne. 1994. Projektet Bilingvalisme i Grænseregionen. Presentation av ett projekt. Kotsinas, U.-B. & J. Helgander (red.). *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden. Föredrag från ett forskarsymposium. MINS 40*. Stockholm: Institutionen för nordiska språk:162-171.
- Pedersen, Karen Margrethe. 1991. *Det danske og det tyske mindretal i dag - set i et sprogligt perspektiv*. Aabenraa: Inst. for Grænseregionsforskning.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

FRYD OG FUGLESANG — GENREBESTEMMELSE I EN FLERNIVEAU-REPRÆSENTATION¹

Af Dorthe Duncker (Københavns Universitet)

I mit oplæg gav jeg et eksempel på genrebestemmelse i en flerniveaurepræsentation med udgangspunkt i den visebase, som er udarbejdet ved projektet *Dansk Folkevisekultur 1550-1700*. Visebasen rummer 547 viseversioner fra de ni ældste danske visebøger (jf. Ruus i denne bog). Alle viserne er lagret i en flerniveaurepræsentation (Duncker & Ruus under udgivelse, Ruus under udgivelse), hvor niveauerne er: kildeniveau, ortografisk neutralt niveau og lemmaniveau. Hvert niveau kan anskues for sig eller i samspil med de øvrige niveauer.

Den yngste visebog i basen, Anna Munks håndskrift, er dateret til ca. 1590, hvilket vil sige omtrent samtidig med Anders Sørensen Vedels *Hundredvisebog*, "It Hundrede vduaalde Danske Viser", som kom i 1591. Indsamlerne af viserne i de håndskrifter, som har leveret viser til basen, kan således af tidsmæssige årsager ikke være påvirket af Vedels organisering af visestoffet i *Hundredvisebogen*. Flere af håndskrifterne er blandingshåndskrifter og rummer visers fra forskellige visegenrer mellem hinanden uden noget påviseligt system. Kun to af håndskrifterne, Karen Brahes foliohåndskrift og Anna Munks håndskrift, er næsten rene balladehåndskrifter. De øvrige håndskrifter medtager mange viser, som ikke er ballader. I to af de tre ældste visebøger, Hjerkebogen og Langebeks kvart, er balladerne således i undertal.

Hvad er en ballade?

I dansk sammenhæng er en ballade (el. folkeviser) "en vise, der er udgivet i *Danmarks gamle Folkeviser* [DgF]. Det vil sige, at man har kendskab til 539 danske folkeviser med det professionelle kælenavn: *DgF-viser*." (Piø 1995: 71). Denne opfattelse har opnået almindelig anerkendelse; således baserer *The Types of the Scandinavian Medieval Ballad* (TSB) sig i høj grad på visekategorierne i DgF (Jonsson et al. 1978: 15), og selv i spørgsmålet om den enkelte

¹ En udførligere redegørelse for resultaterne af denne undersøgelse vil blive fremlagt i Flemming Lundgreen-Nielsen og Hanne Ruus (red.): *Svøbt i mår*. København: C.A. Reitzels Forlag.